

JAN PIETRZYKOWSKI SDB

MISJE SALEZJAŃSKIE W LATACH 1875-1995

18 grudnia 1859 r. w Turynie ks. Jan Bosko założył Towarzystwo Salezjańskie, którego konstytucje zostały ostatecznie zaaprobowane przez Stolicę Apostolską 3 kwietnia 1874 r. Ostatnie 15-20 lat życia św. Jana Bosko wiązały się z troską o rozwój misyjny jego dzieł. Ten charyzmat misyjny jest faktem ściśle przynależącym do Towarzystwa Salezjańskiego. Działalność misyjna ks. Bosko nie jest filantropią. Zrodziła się z apostolskiej żarliwości świętego o zbawienie dusz ludzkich. Los nieszczęśliwych Indian, Hindusów, Chińczyków, Murzynów poruszał serce ks. Bosko tak samo, jak w 1842 r. poruszył je los chłopców w więzieniach turyńskich. Salezjanie mieli propozycje otwarcia swoich domów w Indiach i w Chinach już podczas Soboru Watykańskiego I. Jednak zadań misyjnych podjęli się dopiero po ostatecznym zatwierdzeniu swoich reguł i konstytucji przez Stolicę Apostolską. Granice Włoch salezjanie przekroczyli 9 listopada 1875 r., osiedlając się w Nicei we Francji¹. Dwa dni później wyruszyła pierwsza, dziesięcioosobowa ekspedycja misyjna do Argentyny, która przybyła na miejsce 19 grudnia tego roku, chociaż docelowym polem jej pracy była Patagonia. Za życia ks. Bosko, tj. do końca stycznia 1888 r., wyruszyło jeszcze jedenaście ekip salezjańskich

Dr hab. JAN PIETRZYKOWSKI SDB – dyrektor Archiwum Salezjańskiej Inspekcji Warszawskiej, wykładowca historii Kościoła w WSD TS w Łądzie nad Wartą; e-mail: jan_pie@poczta.onet.pl.

¹ G.B. L e m o y n e, A. A m a d e i, *Memorie Biografiche di san Giovanni Bosco*, vol. X, Torino 1939, s. 1267-1268; F. D e s r a m a u t, *Studia do biografii księdza Bosko. Przekroczyć granice (1974-1878)*, t. VI, Kraków 1990, s. 88-91 (mała poligrafia); S. S z m i d t, *Salezjańska metoda pracy misyjnej, „Seminare”*. Poszukiwania naukowo-pastoralne [dalej: „Seminare”] 15(1999), s. 334-336; M. W i r t h, *Da don Bosco ai nostri giorni. Tra storia e nuove sfide (1815-2000)*, Roma 2000, s. 507-508.

do Ameryki Południowej. 30 stycznia 1888 r., w przeddzień śmierci Świętego, został mu odczytany telegram oznajmujący o szczęśliwym przybyciu grupy salezjanów do Ekwadoru. W momencie śmierci ks. Bosko, na ogólną liczbę 863 salezjanów 145 pracowało w Ameryce Łacińskiej².

Wybór Argentyny jako pierwszego terenu pracy misyjnej salezjanów był prawdopodobnie podyktowany tym, że można było stamtąd, począwszy od Buenos Aires, rozwijać misje „sukcesywnymi etapami”. Wypada zaakcentować, że pierwsi salezjanie zostali zaproszeni do Argentyny przez konsula włoskiego do pracy wśród emigrantów włoskich, którzy przeżywali wtedy duże trudności duchowe. Tak więc salezjańscy misjonarze unikali nagłych i trudnych problemów związanych z posługiwaniem się miejscowym językiem. Pobyt wśród rodaków miał im właśnie pozwolić na spokojniejsze przystosowanie do warunków życia na ziemi amerykańskiej. Dlatego też misje w południowej części Argentyny służyły kolejnym, następnym ekipom jako model, gdy salezjanie przebywali już w innych krajach tego kontynentu. Ksiądz Bosko chciał ewangelizować Indian-niewiernych, ale na innej drodze niż robiono to w przeszłości. Zamiast prowadzić swoich misjonarzy wprost do dzikich szczytów, otwierał kolegia i internaty na terenach cywilizowanych, aby stamtąd nawiązywać kontakty i próbować do nich docierać. Z Turynu nie należał na podejmowanie ryzykownych akcji, aby podtrzymać w Europie zapal misyjny wśród młodzieży, pozyskiwać dobrodziejów. Plany ks. Bosko zaczęły się realizować dopiero w 1879 r., gdy lazaryści z Viedma i Patagones oddali salezjanom swoje misje. Oba miasteczka stały się rzeczywiście miejscami promieniowania ewangelicznego³.

Pierwsi salezjanie, jeden ksiądz i jeden kleryk, przybyli do Patagonii wiosną 1879 r., a osiedlili się dopiero w styczniu 1884 r. Wtedy papież Leon XIII utworzył wikariat apostolski w północnej i centralnej Patagonii,

² Por. L. F r a n g l i, *Le prime cinque spedizioni missionarie salesiane nell'Argentina e nell'Uruguay dal 1875 al. 1881*, „Salesianum” 41(1979), s. 819-856; G. B a r r o e r o, *Ksiądz Bosko w Ameryce Łacińskiej*, w: *Symposium na temat 120 lat misji salezjańskich*, red. B. Kant, Warszawa 1995, s. 5-6.

³ Pod koniec XIX wieku wojsko argentyńskie przejmowało kontrolę nad dużymi terenami w Patagonii i w Ziemi Ognistej, gdzie żyły grupy tubylców. W ten sposób przepędzono miejscową ludność, a zdobyte obszary oddawano emigrantom pod uprawę. Pierwsi salezjanie, którzy przybyli tam wiosną 1879 r. razem z wojskiem generała J. Rokki, nie zgadzali się z tym procederem, a wprost przeciwnie, na miarę swoich możliwości starali się występować przeciw tym nadużyciom. Por. A. D a S i l v a F e r r e i r a, *Patagonia. Realta e mito nell'azione missionaria salesiana*, Roma 1995, s. 20-22.

z siedzibą w Patagones. Biskup Jan Cagliero (1838-1926) – kierownik pierwszej ekipy – był jego wikariuszem. Terytorium oddane pod jego opiekę liczyło ok. 772 tys. km², które biskup objeżdżał nieustannie, prawie zawsze konno. Wikariat ten przetrwał do 1904 r., kiedy Stolica Apostolska podzieliła go na siedem mniejszych; aktualnie są one samodzielnymi diecezjami. Dwudziestu salezjanów ewangelizuje 37 tys. tubylców z plemienia Mapuches, zamieszkujących terytorium wielkości 140 tys. km².

W tym samym roku 1884 na terenie Patagonii Południowej, Ziemi Ognistej, Wysp Malwińskich i innych, które otaczają Cieśninę Magellana, została utworzona prefektura apostolska, powierzona ks. Józefowi Fagnanowi (1844-1916), który osiedlił się w Punta Arenas w Chile. W rzeczywistości była to kolonia karna, wstrząsana okresowo buntami więźniów i walkami ze stacjonującymi tam żołnierzami. Życie salezjanów było bardzo ciężkie aż do momentu, w którym udało się im, rozpoczynając od dzieci i młodzieży, zmienić pozytywnie środowisko, otwierając je na emigrantów Chorwatów.

Organizowano także placówki na dużych wyspach Ziemi Ognistej, wśród niewielkiej liczby Indian, spychanych przez ciągle przyjeżdżających nowych kolonizatorów. Dla usprawnienia komunikacji prefekt apostolski ks. Fagnano nabył statek o wyporności 150 ton, którym odbywano liczne i niebezpieczne podróże⁴.

W 1883 r. członkowie Towarzystwa Salezjańskiego przybyli do Brazylii. Pierwsza obecność salezjanów w puszczy brazylijskiej, wśród Indian tego regionu, sięga roku 1896 i jest związana z osobą ks. Jana Balzoli (1861-1927). Już w 1902 r. stało się możliwe założenie drugiej „kolonii” wśród Bororos. Podejmowane były także próby nawiązania kontaktów ze szczepami, które znajdowały się w ciągłym ruchu. 1 listopada 1934 r., próbując dotrzeć do wojowniczych Xavantes, księża Jan Fuchs (1880-1934) i Piotr Sacciolotti (1898-1934) zostali pozbawieni życia. Dopiero w 1953 r. można było założyć stabilną placówkę misyjną w Santa Teresina. Przetrwała ona do 1962 r., gnębiona przez ataki ze strony grup rywalizujących ze sobą w łonie samych Xavantes. Pomimo trudnej sytuacji udało się jednak salezjanom założyć dwa ośrodki misyjne wśród tego plemienia⁵.

⁴ G. B a r r o e r o, *Ksiądz Bosko*, s. 8-11.

⁵ A. D a S i l v a F e r r e i r a, *La crisi della missione fra i Bororo e l'apertura al Nuovo campo di apostolato nel sud del Mato Grosso (1918-1931)*, „Ricerche Storiche Salesiane” 21(1992), s. 169-220.

Z okazji VI Kapituły Generalnej w 1892 r. został opracowany projekt, zaaprobowany przez Stolicę Apostolską, która mianowała ks. Alojzego Lasagnę (1850-1895) „biskupem Indian Brazylii i Urugwaju”. Biskup personalny był odpowiedzialny za duszpasterstwo wśród Indian we wszystkich tamtejszych diecezjach. Praktyczna realizacja tego była bardzo trudna, dlatego też po śmierci bp. Lasagni w 1895 r. (wypadek kolejowy) nie mianowano jego następcy⁶.

W latach sześćdziesiątych XX wieku grupy przestępcze, przy poparciu rządu, zajęły tereny, które pierwotnie przeznaczone były dla tubylców. Doszło wtedy do zamordowania ojca Rudolfa Lunkenbeina, która to zbrodnia nie została do dzisiaj ukarana. Pod wpływem tego typu bolesnych doświadczeń salezianie wiele razy byli zmuszeni zamykać swoje ośrodki misyjne, czy też zmieniać ich lokalizację. Praca salezjańska jest tam kontynuowana do dzisiaj. Konstruktywną rolę odgrywa Salezjańskie Muzeum Etnologiczne, założone w 1948 r., które jest jedyną tego typu placówką umożliwiającą poznanie kultury Xavantes i Bororo. Jego uzupełnieniem jest unikalna *Enciclopedia Bororo* autorstwa ks. Cesarego Albisettiiego⁷.

W 1914 r. papież Pius X powierzył salezjanom nową prefekturę apostolską w Rio Negro w stanie Amazonas o powierzchni 300 tys. km². Dużo problemów sprawiają tam salezjanom trudności narodowościowe i językowe, gdyż obsługują oni 18 tys. tubylców z różnych grup etnicznych oraz 26 tys. Metysów i białych. Następnie, w roku 1925 powierzono salezjanom prefekturę apostolską w Porto Velho; aktualnie na tym terenie o powierzchni zbliżonym do Polski, mieszka 25 tys. Indian, przybyłych z różnych stron Brazylii. Jest tam 7 parafii oddalonych od siebie o ok. 200 km. Ewange-

⁶ E. C e r i a, *Memorie Biografiche*, vol. XVIII, Torino 1937, s. 178-191; E. C e r i a, *Annali della Societa Salesiana 1888-1898*, vol. II, Torino 1945, s. 268-269. Działalność ks. A. Lasagni w obronie Indian była przysłowiową solą w oku dla masonów i grup przestępczych. Dlatego 6 listopada 1895 r. w Juiz de Fora upozorowano wypadek kolejowy, w którym zginęli: maszynista, biskup, jego sekretarz i cztery siostry salezjanki. Nie wykryto sprawców tej katastrofy i nikt nie został powołany do odpowiedzialności karnej. Por. *Katastrofa kolejowa której ofiarą padł bp Alojzy Lasagna*, „Wiadomości Salezjańskie” 1(1897), nr 5, s. 119-122.

⁷ Ks. R. Lunkenbein (1939-1976) – Niemiec był dla Indian duszpasterzem, wychowawcą, pracodawcą i pośrednikiem handlowym. 14 lipca 1976 r. na misji Merui został zastrzelony przez białych osadników. Por. S.G. P a o l o, *Rudolf Lunkenbein SDB (1939-1976). Misjonarz, męczennik – dzisiaj*, w: *Świadkowie wiary Ameryki Łacińskiej*, Warszawa 1984, s. 93-97; C. A l b i s e t t i, A.J. V e n t u r e l l i, *Enciclopedia Bororo*, 2 voll., Campo Grande 1962-1969.

lizacja ludności rozproszonej na tak ogromnym terytorium, w zabójczym klimacie i z niewielu drogami, możliwa jest tylko dzięki potężnemu radiu⁸.

W 1888 r. salezjanie przybyli do Ekwadoru na zaproszenie prezydenta państwa i osiedlili się w stolicy kraju, zakładając szkoły zawodowe dla najuboższych. Cztery lata później powierzono im wikariaty apostolskie w Mendez i Gualaquiza. Na mocy dekretu rządowego z 1895 r. zostali usunięci z kraju. Pozwolono im pozostać tylko w Gualaquiza, małej miejscowości skupiającej Metysów i białych, położonej na skraju puszczy amazońskiej u podnóża Andów. Liberalny rząd demonstrował swoją wrogość, ponadto trudności ekonomiczne, izolacja i brak wymiany personelu misyjnego, stwarzały klimat depresji. Praca wśród tubylców, Indian Shuar, była prawie bezużyteczna. Salezjanie podążali za tymi Indianami w głąb kraju. Tam, gdzie zdołali utworzyć misje, zakładali też internaty dla chłopców i dziewcząt. Ewangelizacja i katecheza odbywały się przeważnie w centrach misyjnych. Tylko nieliczni księża docierali do odległych wiosek indiańskich. W latach sześćdziesiątych XX wieku udało się zorganizować plemiona Shuarów w formę federacji grup. Ta inicjatywa misjonarzy uzyskała aprobatę rządu i zatwierdzenie prawne. Federacja stała się instytucją cywilną, pomagającą rozwiązywać problemy prawne i kulturowe ludności Shuar⁹.

Od 1971 r. salezjanie podjęli pracę wśród tubylców zamieszkujących Andy, potomków dawnych Inków. Aktualnie istnieje tam 6 centrów misyjnych w wioskach położonych w wysokich partiach gór (ok. 4000 m).

Jeszcze w XIX wieku salezjanie dotarli do Urugwaju (1876), Chile (1887), Kolumbii (1890), Meksyku (1892), Wenezueli (1894), Boliwii i Paragwaju (1896), Salwadoru (1897). Na początku XX wieku osiedlili się w Hondurasie (1906), na Kostaryce i w Panamie (1907), następnie na Kubie (1917), Dominikanie (1934), Haiti i Portoryko (1947)¹⁰.

Na terenie Ameryki Południowej i Środkowej salezjanie pracowali w szkołach zawodowych i ośrodkach misyjnych oraz wchodzili w kontakt z miejscową ludnością. Kościół uznał i potwierdził ich wysiłek i zaangażowanie, wynosząc niektórych misjonarzy do chwały ołtarzy. W 2002 r. został ogłoszony błogosławionym koad. Artemide Zatti (1880-1951), Argentyńczyk wywodzący się z włoskich emigrantów, który niósł pomoc chorym i dla nich

⁸ G. B a r r o e r o, *Ksiądz Bosko*, s. 11.

⁹ S. S z m i d t, *Rodzina salezjańska w Ameryce Łacińskiej*, „Seminare” 10(1994), s. 195.

¹⁰ M. W i r t h, *Da don Bosco*, s. 525-527.

zorganizował szpital i aptekę w Viedma na południu Argentyny¹¹. Podobnie ks. Alojzy Variara (1875-1923) pracował wśród trędowatych w Kolumbii¹². Jest też i polski akcent, w osobie Sługi Bożego ks. Rudolfa Komorka (1890-1949). Opiekował się on także Polakami w San Feliciano w Brazylii¹³. Pięknym owocem pracy salezjańskiej na tym kontynencie są młodzi miejscowego pochodzenia, wyniesieni na ołtarze, bł. Laura Vicuna (1891-1904), urodzona w Chile, zmarła w Junin de los Andes w Argentynie¹⁴, i bł. Zefiryń Namunkura (1886-1905), syn kacyka Indian Araukanów z Andów argentyńskich¹⁵.

Na terenie Ameryki Południowej pięknie odznaczyli się różnorodną działalnością także salezjanie pochodzący z ziem polskich. Pracowali oni zarówno wśród miejscowej ludności, jak też świadczyli pomoc duszpasterską licznej Polonii. Na tym polu, jako dobrzy organizatorzy szkół i ochronek parafialnych, budowniczości kościołów, zakładów salezjańskich i szpitali, zapisali się w Brazylii szczególnie ks. Teofil Twórz (1870-1965) i ks. Konstanty Zajkowski (1878-1968). Ksiądz Ludwik Dąbrowski (1873-1945), pracując w Comodoro Rivadavia, przyczynił się do odkrycia złóż naftowych w Argentynie. Natomiast ks. Jan Marciński (1879-1955) był przez pewien okres wychowawcą bł. Zefiryń Namunkury. W Ekwadorze skutecznie pomagał polskim emigrantom ks. Jan Popowski (1880-1934), dlatego nazywano go powszechnie „polskim konsulem”. W 1927 r. został odznaczony przez władze polskie Złotym Krzyżem Zasługi¹⁶.

Kolejnym kontynentem, na którym ks. J. Bosko widział salezjanów, była Azja. Na trzy dni przed swoją śmiercią rozmawiał z bp. J. Cagliem o przyszłej pracy salezjanów na tamtych terenach. Ameryka Południowa wchłonęła

¹¹ J.E. V e c c h i, *Beatyfikacja koadiutora Artemidego Zattiego. Poruszająca wiadomość*, Dokumenty Rady Generalnej 2001, nr 376, s. 3-54.

¹² E. D a l C o v o l o, G. M o c c i, *Nella famiglia salesiana*, Torino 2007, s. 42-43.

¹³ R. A z z i, *Apostoł ubogich. Ks. Rudolf Komorek misjonarz-salezjanin*, Łódź 1984, s. 18, 104-106.

¹⁴ L. C a s t a n o, *Laura – Dziewczyna z Andów Patagońskich*, Warszawa 1988, s. 16, 132-140.

¹⁵ P. C h a v e z, *Zefiryń Namunkura, owoc salezjańskiej duchowości młodzieżowej*, Dokumenty Rady Generalnej 2008, nr 400, s. 83-86.

¹⁶ H. W r ó b e l, *Wkład Polaków w ewangelizację Argentyny*, „Studia Polonijne” 15(1993), s. 69; J. P i e t r z y k o w s k i, *Działalność polskich salezjanów wśród emigracji*, „Collectanea Theologica. Biuletyn Polonijny” 68(1998), nr 3, s. 148-149; S. W i l k, *Popowski Jan (1880-1934), ksiądz, salezjanin*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XXVII, z. 114, Wrocław 1983, s. 622.

dużo personelu, dlatego do Azji skierowano salezjanów dopiero po 30 latach od pierwszej ekspedycji misyjnej.

Od najdawniejszych czasów Indie były krajem, od którego rozpoczynano ewangelizację, dążąc na misje gdzie indziej, np. do Chin. Podobnie i Towarzystwo Salezjańskie rozpoczęło działalność od Indii. Pierwszych sześciu salezjanów przybyło 8 grudnia 1905 r. do Mylapore, stolicy diecezji leżącej w południowo-wschodniej części subkontynentu azjatyckiego. W Tanjore otrzymali pracę w sierocińcu, który ich rozczarował. Dopiero w 1907 r. przybył tam ks. Eugenio Mederlet (1867-1934) i kilku współbraci. Wkrótce został otwarty drugi sierociniec, koło katedry w Mylapore, gdzie znajduje się grób św. Tomasza Apostoła. W 1915 r. ks. Mederlet został proboszczem w Tanjore i tam zbudował szkołę zawodową. W 1928 r. został mianowany arcybiskupem Madrasu, archidiecezji, którą Kongregacja Rozkrzewienia Wiary powierzyła salezjanom do obsługi duszpasterskiej. Powstało tam małe seminarium, szkoła apostołska w Vellore, nowicjat salezjański w Tirupattur. Po śmierci abp. Mederleta nowym arcybiskupem został mianowany arcybiskup Luigi Mathias (1887-1965), z pochodzenia Francuz, który kierował archidiecezją przez ponad 30 lat¹⁷.

W 1921 r. Stolica Apostolska zaproponowała salezjanom podjęcie pracy misyjnej w Assamie, w północno-wschodnich Indiach u podnóżu Himalajów, nad rzeką Bramaputrą. Wcześniej, w 1889 r. powstała prefektura, którą do roku 1915 obsługiwali niemieccy salwatorianie. Obejmowała ona 267 860 km² i ok. 5 milionów mieszkańców, w tym 6 tys. katolików. Dużą przeszkodą w chrystianizacji Assamu była ogromna ilość szczepów, języków, odmiennych zwyczajów, a także kasty. Grupa 11 salezjanów (6 księży i 5 koadiutorów) przybyła w styczniu 1922 r. do Shillong, stolicy Assamu. Już w 1923 r. na jej terenie pracowało 18 salezjanów rozrzuconych po siedmiu dystryktach, a w 1931 r. liczba katolików dochodziła do 17 tys. Przez cztery lata zorganizowano tam nowicjat, studentat filozoficzny i inspekcję salezjańską. Następnie, w 1928 r. Kongregacja Rozkrzewienia Wiary powierzyła salezjanom diecezję Krishnagar, a na jej administratora wyznaczyła ks. Emanuela Barsa (1889-1974). Nieco później, w 1934 r., prefekturę apostolską Assamu podniesiono do rangi diecezji, a jej pierwszym ordynariuszem został ks. A. Mathias, późniejszy arcybiskup Madrasu-Mylapore. Posłannictwo salezjanów rozwijało się w tym kraju dość szybko. Pracowali oni także w wielkich

¹⁷ M. B o n g i o a n n i, *Nel subcontinente India*, w: *Don Bosco nel Mondo*, t. II, Roma 1988, s. 425 nn.

miastach, np. w Kalkucie, Bombaju, Madrasie. Już w 1934 r. powstała druga inspektoriat salezjańska, z siedzibą w Madrasie. Rozwój dzieł misyjnych w Indiach zahamowała II wojna światowa, a zwłaszcza internowanie ok. 150 salezjanów włoskich, niemieckich i austriackich. Z końcem wojny i po odzyskaniu wolności Indie salezjańskie stopniowo przechodziły w ręce tubylców, a w 1954 r. biskupem Madrasu został Hindus David Marianayagan (1905-1969). Po ogłoszeniu niepodległości Indii w roku 1947 dla misjonarzy z zagranicy coraz trudniejszy stał się przyjazd do tego kraju, aż do zakazu w 1966 r. W latach 1906-1966 przybyło z Europy do Indii ponad 450 salezjanów¹⁸.

Z salezjanów polskich w Indiach trwale zapisał się ks. Leon Piasecki (1889-1957). W 1922 r. przybył on razem z jedenastoosobową grupą salezjanów do Assamu. Był przeznaczony do Gauhati w dolinie Bramaputry, trudnej misji obejmującej 45 000 km² z 2,5 tys. katolików, skupionych przy 142 stacjach misyjnych. Jak wynika z jego listów, ks. Piasecki prowadził życie koczownicze, spędzając prawie 300 dni w roku poza domem. Drogę odbywał pociągiem, rowerem, furmanką, łodzią, na słońcu, a najczęściej pieszo. Był pionierem ewangelizacji plemion Boro i Garo. Ksiądz Piasecki był nie tylko ofiarnym misjonarzem, ale też doskonałym i mądrym organizatorem. Zbudował tam sześć kaplic (kościółów), założył szkołę katechistów, drukował pisemko w języku hindi. Ponadto zorganizował misję w Dibrugarh, gdzie zbudował kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego, który stał się katedrą. Następnie był dyrektorem w Kalkucie, Dibrugarh, Badel. Zginął w 1957 r., potrącony przez ciężarówkę¹⁹.

Salezjanie przybyli do Chin w 1906 r., otwierając pierwszy dom w Makau, kolonii portugalskiej. Po czterech latach pracy, na skutek rewolucji portugalskiej byli zmuszeni opuścić miasto i schronić się czasowo w Hong Kongu. Była to krótkotrwała przeszkoda, która otworzyła drzwi na nowe pole pracy. Wkrótce wrócili do sierocińca w Makau, a do Hong Kongu dopiero po siedemnastu latach. Biskup Makau, nie chcąc utracić salezjanów, zaproponował im pracę w tej diecezji, na terenie podprefektury w Heung Shan (1911-1927), którą podzielono pomiędzy trzech księży. Rozwój chrześcijaństwa zapowiadał się bardzo obiecująco. W ciągu 15 lat pracy wspólnota wiernych wzrosła do ok. 1700. Powstało ponad 30 stacji misyjnych, duszpasterze zbudowali kilka-

¹⁸ S. S z m i d t, *Salezjanie polscy na misjach w Indiach*, „Seminare” 14(1998), s. 119-124.

¹⁹ S. S z m i d t, *Lew Bramaputry*, Warszawa 1983, s. 16-45.

naście kaplic, a w samym centrum, w Shek Ki, prowadzili szkołę zawodową dla chłopców. W tym czasie upadło imperium chińskie i powstała Republika (1911). Nowe Chiny pragnęły uczyć się od Zachodu, dlatego też szkoły zawodowe były dobrze sytuowane.

Wielkim utrudnieniem w pracy misyjnej były zamieszki rewolucyjne po obaleniu dynastii Tsing. Misje, kaplice, misjonarze i wierni byli ciągle narażani na ataki ze strony regularnych oddziałów powstańczych czy rządowych, jak i grasujących band dezertarów i pospolitych bandytów. Dużą pomocą w pracy misyjnej byli powracający z Filipin robotnicy chińscy. Tam poznali już chrześcijaństwo, wielu z nich przyjęło sakrament chrztu. Z chwilą powrotu do rodzinnych miejscowości nawiązywali kontakty z misjonarzami. Wraz z upływem lat liczba salezjanów w Heung Shan i Makau wzrosła do 15 misjonarzy. Bogate doświadczenie, zdobyte w trudnych warunkach, i umiejętności organizacyjne otwały dla nich nowe możliwości pracy misyjnej²⁰.

Misja w Heung Shan była niepewna, co potwierdziło się w 1927 r. Pod naciskiem rządu portugalskiego biskup oddał ten okręg jezuitom. Dlatego też przełożeni w Turynie zaczęli poszukiwać bardziej stabilnego terenu misji salezjańskich. Na wniosek kard. J. Cagliera, członka Kongregacji Rozkrzewiania Wiary, w 1917 r. Stolica Apostolska zaproponowała podział ogromnego wikariatu apostolskiego w Kantonie, prowincji Kwang-tung, i oddanie północnej jej części salezjanom. Rok później powstała w ten sposób prefektura apostolska Shiu Chow, składająca się z 11 okręgów misyjnych. Był to najsłabiej rozwinięty i najtrudniej dostępny obszar. Wikariuszem apostolskim mianowano ks. Alojzego Versiglię (1873-1930), otrzymał on sakrę biskupią w 1921 r. Na początku marca 1918 r. dwóch salezjanów dotarło do stacji misyjnych w Chi Heng. Jeden z nich, ks. Jan Guarona (1887-1961), pozostał w tej miejscowości, a drugi – ks. Ludwik Olive (1867-1919) – udał się do Nam Yung i Kam Kong, gdzie rozpoczął posługę duszpasterską przy boku ks. Lessainta ze Zgromadzenia Misji Zagranicznych²¹. Tego roku z Europy przybyło tam kolejnych trzech współbraci. W 1921 r. zbudowano sierociniec w dzielnicy Shiu Chow w Ho Sai, a dwa lata później powstał tam pierwszy chiński nowicjat Towarzystwa Salezjańskiego, a także Salezjańska

²⁰ Por. E. C e r i a, *Annali della Societa Salesiana 1910-1921*, vol. IV, Torino 1951, s. 382-389.

²¹ S. S z m i d t, *Salezjanie polscy na misjach w Chinach*, w: *Kościół katolicki w Chinach, przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, red. E. Śliwka, Pieniężno 1988, s. 38-42; t e n ż e, *Misja salezjańska Chiu Chow w Chinach*, „Seminare” 12(1996), s. 312-344.

Wizytatoria Chińska. Zorganizowano Kolegium ks. Bosko i zbudowano kościół pw. Serca Jezusowego, służący biskupowi za katedrę. Według sprawozdania biskupa, sporządzonego pod koniec 1929 r., w wikariacie Shiu Chow pracowało 14 księży i 3 braci zakonnych, a w seminarium przygotowywało się do święceń 10 alumnów; obsługiwano 52 stacje misyjne. Przez terytorium misji przebiegały drogi z północy na południe. Był to więc teren nieustannej wojny. Za każdym razem rekwirowano domy, pustosząc je doszczętnie, ograbiano mieszkańców, domagano się okupu. Podczas misyjnej podróży z rąk partyzantów-bandytów 2 marca 1930 r. zginęli bp Luigi Versiglia i ks. Kalikst Caravario (1903-1930), kanonizowani 1 października 2000 r.²²

Pierwszym salezjaninem Polakiem, który pracował w Państwie Środka, był ks. Teodor Wieczorek (1888-1947). W 1921 r. jako kleryk wyjechał do Chin, a po święceniach kapłańskich (23 maja), już 1 października 1923 r., podjął działalność misyjną w Heung Shan. Jego okręg obejmował 15000 km², a wśród półtora miliona mieszkańców znajdowało się ok. 1500 chrześcijan. Następnie ks. Wieczorek był ekonomem inspektorialnym w Makau, dyrektorem szkoły w Hong Kongu i rektorem kościoła św. Antoniego, który zbudował²³.

Wraz z nadejściem Mao i ogłoszeniem Republiki Ludowej, obcokrajowcy, imperialiści i misjonarze zostali wydaleny, a dzieła skonfiskowane. Wielu współbraci Chińczyków przeszło przez więzienia i obozy. Wśród męczenników chińskich z początków komunizmu jest dwóch księży, jeden kleryk i jeden koadiutor. Na skutek prześladowań rozwinęły się dzieła na rzecz uchodźców – w Hong Kongu, Makau, a od 1963 r. w Tajwanie²⁴.

W 1917 r. władze kościelne Makau zaproponowały salezjanom objęcie pracy duszpasterskiej na wyspie Timor, leżącej przy brzegach Australii. Po pierwszej próbie w latach 1927-1929 zamknięto dom w Dilly (Timor). Na nowo podjęli tę inicjatywę Portugalczycy dopiero w 1946 r.²⁵

²² Por. G. B o s c i o, *Martiri in Cina. Mons. Luigi Versiglia e don Callisto Caravario*, Torino 1977, s. 417-462; T. L e w i c k i, *Ten kielich mam wypełnić krwią*, Warszawa 1985, s. 23-32; E. B i a n c o, *E intanto la Cina si tinge di ross*, „Bollettino Salesiano” 104(1980), nr 3, s. 21-27.

²³ S. S z m i d t, *Ksiądz Teodor Wieczorek – Waitsiu-Lek (1888-1947)*, w: *Chrześcijananie*, t. VII, Warszawa 1982, s. 397-414.

²⁴ Por. S. S z m i d t, *Świadectwo krwi misjonarzy chrześcijańskich*, „Seminare” 11(1995), s. 324-332; C. S o c o l, *Don Bosco's missionary call and China*, „Ricerche Storiche Salesiane” 49(2006), s. 215-294.

²⁵ Por. E. B i a n c o, *Hanno dato la vita per me. Mons. Luigi Versiglia e don Callisto Caravario martiri salesiani*, Torino 1983, s. 87-90.

Przychodziły zaproszenia do przyjęcia misji w Kyuchu w Japonii (1926) i misji w Tajlandii (1926). Na czele grupy przybyłej do Japonii stał czcigodny Sługa Boży ks. Vincenzo Cimatti (1879-1965). Został on prefektem apostolskim (1935), a następnie inspektorem (1937). Pierwsi Polacy: kl. Michał Moskwa i kl. Nikodem Pisarski udali się do Miyazaki w 1939 r. W Japonii wojna pochłonęła wszystkie powołania lokalne, tak że musiano rozpocząć od nowa. W 1934 r. salezianie pod przewodnictwem ks. Kajetana Pasottiego (1890-1950) udali się do Syjamu. Ksiądz Pasotti był kolejno prefektem apostolskim (1934), inspektorem (1937) i wikariuszem apostolskim (1941)²⁶.

W 1951 r. salezianie zainicjowali swoją obecność salezjanów na Filipinach, głównie poprzez szkoły. Rok później rozwinęła się misja w Wietnamie. Z Japonii do Hanoi przybył ks. Andrzej Majcen. Kolejną misję w 1954 r. salezianie założyli w Kwangju w Korei Południowej²⁷.

Do Australii salezianie przybyli już w 1922 r., a stąd dotarli na Samoa (1978) i wyspy Fidzi (1999). Na Dalekim Wschodzie Towarzystwo Salezjańskie jest najliczniejsze i najbardziej dynamicznie rozwija się w Wietnamie i w Indiach²⁸.

Poza Zairem i Zambią salezianie słabo zaznaczyli swoją obecność w Afryce. Pierwszym krajem, do którego z Marsylii w 1891 r. przybyło siedmiu współbraci, była Algieria. Wkrótce zorganizowali tam dwie placówki szkolno-wychowawcze (szkoły, internaty, oratoria, nowicjat, studentat) dla chłopców w Oranie. Początkowy rozkwit dzieł salezjańskich został sparaliżowany w latach 1900-1901 przez ustawy antyklerykalne rządu francuskiego. Do 1929 r. pracowali oni *incognito*, redukując zakres działalności. Nacjonalizacja szkolnictwa zmusiła salezjanów w 1976 r. do opuszczenia Algerii²⁹.

Jedną z przyczyn osiedlenia się w 1896 r. salezjanów w Egipcie była praca z emigrantami w tym kraju. Na przedmieściach Aleksandrii, w wyremontowanym budynku dawnej fortyfikacji otworzyli oni szkołę zawodową. Kolejną placówkę szkolno-wychowawczą zorganizowali w Kairze. Praca w tym mu-

²⁶ A. Ś w i d a, *Misyjna spuścizna świętego Jana Bosko*, Warszawa 1990, s. 39-41; L. F i o r a, *Don Vincenzo Cimatti. Il don Bosco del Giappone*, Torino 1996, s. 89-127.

²⁷ P. C h a v e z, *Prezentacja Regionu Azja Wschodnia – Oceania*, Dokumenty Rady Generalnej 2007, nr 397, s.17-19.

²⁸ Tamże.

²⁹ Por. E. B i a n c o, *Il primo missionario salesiano in Africa*, w: *Africa. Nuova frontiera per don Bosco*, Roma 1981, s. 53-56; M. M a r c h i o l i, „Ksiądz Bosko stał się Afrykaninem”, w: *Symposium na temat 120 lat misji salezjańskich*, red. B. Kant, Warszawa 1995, s. 86-87.

zułmańskim kraju jest pozbawiona możliwości nawracania i sukcesów misyjnych³⁰.

Mozambik to pierwszy kraj, w którym w latach 1907-1913 salezjanie pracowali również wśród Afrykańczyków, a nie tylko Europejczyków. Otworzyli sierociniec i szkołę rolniczą dla chłopców murzyńskich. Po ponownym przybyciu w 1952 r. podjęli także duszpasterstwo w kilku parafiach w głębi kraju (wśród ludów pierwotnych)³¹.

Rząd belgijski zwrócił się do salezjanów z prośbą o utworzenie misji wśród ludności murzyńskiej w Zairze. Już w 1911 r. pierwsi współbracia przybyli do wioski Lubumbashi; obecnie jest to milionowe miasto. Dumą prowadzonej tam szkoły od 1913 r. jest orkiestra. Kierownik ekipy misyjnej, ks. Józef Sak (1865-1946), w 1914 r. został biskupem i prefektem apostolskim z siedzibą w Kiniam, gdzie otworzył szkołę rolniczą. Pierwszy Zairczyk został salezjaninem księdzem w 1955 r. Do zasłużonych i pięknych postaci w Zairze należy koad. Klemens Hlond (1901-1982). Jego dziełem jest budowa i organizacja nowoczesnej szkoły mechanicznej i warsztatów w Lubumbashi. W 1953 r. salezjanie z Zairu przenieśli się do sąsiedniej Rwandy. Po kilku latach, w 1959 r., przełożeni utworzyli z Zairu, Rwandy i Burundii samodzielną Inspekcję Czarnej Afryki. W 1960 r. Zair otrzymał niepodległość i władzę przejęli słabo przygotowani do tych zadań Murzyni. W kraju panuje chaos, rywalizacja szczepowa, walki nowych sił politycznych, co bardzo utrudnia pracę misyjną³².

Praca salezjanów w wielu krajach afrykańskich, takich jak Kongo (1959), Kamerun (1972), Liberia (1979), Wybrzeże Kości Słoniowej (1973), Sudan (1979), Senegal (1980) i innych ogranicza się do prowadzenia parafii, szkół i centrów młodzieżowych. Do wyjątków należy Etiopia. W 1975 r. salezjanie przybyli do miasteczka Makale i rozpoczęli działalność od wykopania czy wywiercenia czterech studni dla okolicznych mieszkańców i obozu uchodźców.

³⁰ P. C h a v e z, *Prezentacja Regionu Afryka – Madagaskar*, Dokumenty Rady Generalnej 2007, nr 399, s. 14-15; *Misyjny świat księdza Bosko*, Warszawa 2006, s. 102.

³¹ E. C e r i a, *Annali della società salesiana (1898-1910)*, Torino 1946, s. 617-620; E. B i a n c o, *Primi passi nel Continente Nero*, w: *Africa. Nuova frontiera*, s. 60-61.

³² Por. E. C e r i a, *Annali della società salesiana (1910-1921)*, Torino 1951, s. 357-369; S. S z m i d t, *Praca misyjna koadiutora Klemensa Hlonda (1901-1982) w świetle dokumentów*, „Seminare” 16(2000), s. 175-189; *Da don Bosco nel continente nero*, „Bollettino Salesiano” 104(1980), nr 4, s. 20-21; Z. M a j c h e r, *Historia ewangelizacji kontynentu afrykańskiego w zarysie*, „Seminare” 17(2001), s. 472-473.

Dopiero później (1979) zorganizowali tam szkołę i kursy przysposobienia zawodowego. Salezianie tam mieszkający przeszli na obrządek koptyjski³³.

Do końca lat siedemdziesiątych XX wieku salezianie byli w Afryce w 13 krajach, na 52 placówkach, licząc razem ok. 330 współbraci, z których 35 było rodowitymi Afrykańczykami, w tym dwóch biskupami. W roku 1990 liczba salezjanów wzrosła do 711 (w tym 231 tubylców), przydzielonych do 129 domów w 33 krajach. Dużą w tym zasługą uchwał XXI Kapituły Generalnej z 1978 r. Podjęto wtedy tzw. Plan Afryka³⁴. Poszczególnym inspektoriom lub grupom inspektorii z Europy, Indii, Ameryki Południowej przydzielono kraje misyjne na Czarnym Lądzie, np. Polsce przypadła Zambia i Uganda, Włochom – Etiopia i Madagaskar, Francji – Gabon, Hiszpanii – Gwinea i Kamerun, Indiom – Kenia, Argentynie i Brazylii – Angola itd. W Nairobi, stolicy Kenii, zorganizowano wyższe seminarium duchowne³⁵.

Działalność misyjną zarówno w Afryce, jak i na innych kontynentach (Azji, Ameryki Południowej) zakłócają i hamują wypadki polityczne, miejscowe zwyczaje i wierzenia, problemy rasowe, ogromne ubóstwo zdecydowanej większości mieszkańców, dojście do władzy junty wojskowej, trudne warunki komunikacyjne oraz tropikalne choroby, insekty i zwierzęta.

Na przykładzie wybranych krajów z trzech kontynentów, w których zgromadzenie zaznaczyło się większą aktywnością pod względem prowadzonych dzieł i liczby oddelegowanego personelu, ukazano zarówno genezę misji salezjańskich, jak również zaangażowanie Towarzystwa Salezjańskiego w ewangelizację ludów i narodów, tak w przeszłości, jak i pod koniec XX wieku. Na przełomie XX i XXI stulecia, po upadku komunizmu, salezianie otworzyli nowe domy zakonne w kilku krajach europejskich: Bośni-Hercegowinie, Mołdawii, ponownie w Albanii i in. Dotarli do Syberii i Mongolii oraz innych krajów azjatyckich, np. Nepalu, Pakistanu, Azerbejdżanu. Ponadto systematycznie poszerzają zakres działalności terytorialnej w Afryce, docierając do Namibii, Czadu, Zimbabwe.

³³ E. B i a n c o, *I luoghi e le opere del progetto Africa*, w: *Africa. Nuova frontiera*, s. 84-85.

³⁴ P. C h a v e z, *Prezentacja Regionu Afryka – Madagaskar*, s. 15-18.

³⁵ Por. Archiwum Salezjańskiej Inspektorii Warszawskiej, t. Dom Generalny, Delegat, ks. B. Tohill do Inspektorów polskich, Rzym 24 maja 1980 r., *Kapituła Generalna 21 Towarzystwa Salezjańskiego. Dokumenty Kapitulne*, t. I, Rzym 1978, art. 147, s. 171-173; E. V i g a n o, *Il nostro impegno africano*, „Atti del Consiglio Superiore” 1980, nr 297, s. 3-29; P. C h a v e z, *Prezentacja Regionu Afryka – Madagaskar*, s. 16-17; M. W i r t h, *Da don Bosco*, s. 472-473.

SALESIAN MISSIONS IN 1875-1995

S u m m a r y

Saint John Bosco founded The Society of Saint Francis de Sales in 1859 in Turin, whose Constitutions were finally accepted by The Holy See on 3rd April 1874. The first group of Salesian missionaries left for Argentine on 11th November 1875. For a start they began working among the Italian emigrants, and then initiated evangelization of the local inhabitants. After the first expedition, Salesians made their way to other countries of South and Middle America. The Vatican Congregation of Faith recommended Salesians to take over further work in some Apostolic Prefectures and vicarages.

Due to lack of Salesian personnel, Salesian missions in India started in 1905, and the year after in China as well. During the first Salesian mission expedition to China, two Salesian priest were killed by bandits on 2nd March 1930: Bishop Aloysius Versiglia and Father Callistus Caravario; who were canonized on 1st October 2000. The first Salesians were sent to Australia in 1922.

First Salesian establishments for educating the young in Africa were opened in the year 1891. In fact, they were meant for the European citizens but later also for the African people. After the pilgrimage of the pope John Paul II onto the African continent in 1980, Salesians went ahead with the project called „Project Africa”.

Słowa kluczowe: salezjanie, misje.

Key words: Salesians, missions.